

The Future of Scientific Publishing Through the Eyes of Journal Editors

Narjes Vara¹, Mohammad Reza Ghane^{*,1}

Article Info

Article type:

Popularization of Science

Article history:

Receive Date:

4 June 2026

Revise Date

11 June 2026

Accept Date

18 June 2026

Available online:

21 June 2026

Keywords:

Scholarly publishing
journal editors
journal sustainability
scientific visibility
artificial intelligence
publication ethics

Scholarly publishing, as a central mechanism for producing, validating, and disseminating knowledge, has faced structural, technological, and ethical transformations. The rising number of submissions, pressure on peer review, need for visibility, financial concerns, and expanding use of artificial intelligence have moved editors beyond management toward scientific policy-making, ethical oversight, and technology governance. The study adopted a descriptive-analytical approach. The research population consisted of editors-in-chief, managing editors, editorial board members, reviewers, and active researchers involved in reputable scientific journals in the country.

Data were collected through a five-point Likert-scale questionnaire. Of 110 questionnaires, 60 complete responses were analyzed. Findings showed that financial challenges were the concern in journal sustainability, followed by content quality, human resources, technical infrastructure, and policy-making. For improving citation impact and visibility, targeted indexing was the most effective strategy, followed by scientific and media marketing, internationalizing editorial boards, peer-review quality improvement, and open access policies. The main artificial intelligence concerns were plagiarism, lack of user skills, and declining scientific quality. Future editors were viewed as scientific policy-makers, ethical supervisors, and artificial intelligence monitors. Overall, improving scholarly journals requires an integrated approach focused on resources, human capacity, infrastructure, visibility, and responsible artificial intelligence policies.

Cite this article: Vara, Narjes; Ghane, Mohammad Reza. (2026). The Future of Scientific Publishing Through the Eyes of Journal Editors. *Science Cultivation*, 16 (1).49-57.

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Foundation for the Advancement of Science and Technology in Iran (FAST-IRAN) and Iran Society of Biophysical Chemistry (ISOBC)

* Corresponding Author. Associate Professor. Tel: +987136468015, Fax: +987136468352, E-mail: ghane@isc.ac

¹ Islamic World Science & Technology Monitoring and Citation Institute, Shiraz, Iran

آینده نشر علمی در آینه دیدگاه سردبیران

نرجس ورع^۱، محمدرضا قانع^{۱*}

چکیده

نشر علمی به عنوان یکی از ارکان تولید، اعتبارسنجی و اشاعه دانش، در سال‌های اخیر با تحولات ساختاری، فناورانه و اخلاقی گسترده‌ای روبه‌رو شده است. افزایش مقالات ارسالی، فشار بر داوری، ضرورت ارتقای رؤیت‌پذیری، چالش‌های پایداری مالی و گسترش هوش مصنوعی، نقش سردبیران را از مدیریت سنتی فراتر برده و به سیاست‌گذاری علمی، نظارت اخلاقی و مدیریت فناوری پیوند زده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی نگرش سردبیران و دست‌اندرکاران نشر علمی نسبت به چالش‌ها، راهکارها و نقش‌های نوین سردبیران انجام شد. رویکرد مطالعه، توصیفی-تحلیلی است. جامعه پژوهش شامل سردبیران، مدیران مسئول، اعضای هیئت‌تحریریه، داوران و پژوهشگران فعال در نشریات علمی معتبر کشور بود. داده‌ها با پرسش‌نامه ساختاریافته مبتنی بر طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای گردآوری شد و از میان ۱۱۰ پرسش‌نامه توزیع‌شده، ۶۰ پرسش‌نامه کامل تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که چالش مالی، کیفیت محتوا و نیروی انسانی مهم‌ترین عوامل پایداری نشریات هستند. در افزایش استناد و رؤیت‌پذیری، نمایه‌سازی هدفمند مهم‌ترین راهکار شناخته شد. همچنین، سرقت علمی، ضعف مهارتی کاربران و افت کیفیت علمی مهم‌ترین نگرانی‌های مرتبط با هوش مصنوعی بودند. نتایج نشان می‌دهد ارتقای نشریات علمی مستلزم تأمین منابع، توانمندسازی نیروی انسانی، توسعه زیرساخت فناورانه و تدوین سیاست‌های شفاف است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله ترویجی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت:

۱۴ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ بازنگری:

۲۱ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش:

۲۸ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ انتشار:

۳۱ خرداد ۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

نشر علمی
سردبیران
پایداری نشریات
رؤیت‌پذیری علمی
هوش مصنوعی
اخلاقی نشر

استناد: ورع، نرجس؛ قانع، محمدرضا. (۱۴۰۵). آینده نشر علمی در آینه دیدگاه سردبیران. *نشاء علم*، ۱۶ (۱)، ۴۹-۵۷.

ناشر: بنیاد پیشبرد علم و فناوری در ایران و انجمن بیوشیمی فیزیک ایران

© نویسندگان حق نشر و کلیه حقوق انتشار را برای خود حفظ می‌کنند.

* عهده‌دار مکاتبات: دانشیار، تلفن: ۰۱۵ (۹۸۷۱)+، دورنگار: ۰۳۶۴۶۸۳۵۲ (۹۸۷۱)+، آدرس الکترونیکی: ghane@isc.ac

^۱ موسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام (ISC)، شیراز، ایران

۱. مقدمه و بیان مسئله

نشر علمی یکی از ارکان اساسی در تولید، اعتبارسنجی و اشاعه دانش به شمار می‌رود و نقش مهمی در پیشرفت علم و فناوری ایفا می‌کند. پایداری و کیفیت این نظام، ارتباط مستقیمی با اعتبار علمی کشورها و میزان اثرگذاری پژوهش‌ها در سطح ملی و بین‌المللی دارد. در سال‌های اخیر، رشد شتابان تولیدات علمی و گسترش نشریات، به‌ویژه در بستر دسترسی آزاد، رقابت برای جذب مقالات باکیفیت را افزایش داده و در نتیجه، مسئولیت‌ها و چالش‌های ساختاری و مدیریتی سردبیران و مدیران نشریات را پیچیده‌تر کرده است [۱]. محدودیت منابع مالی، کمبود نیروی انسانی متخصص و افزایش بار کاری مرتبط با فرایند داوری هم‌اکنون از جمله چالش‌های مهم هستند.

هم‌زمان با این چالش‌ها، تحولات فناوری فرصت‌های تازه‌ای را برای بهبود فرایندهای نشر فراهم کرده است. با این حال، بهره‌گیری مؤثر از این ظرفیت‌ها نیازمند مهارت‌های مدیریتی و تصمیم‌گیری آگاهانه در میان سردبیران است. به بیان دیگر، فناوری به‌تنهایی کافی نیست؛ بلکه نحوه تلفیق آن با تخصص و قضاوت انسانی از اهمیت بنیادین برخوردار است [۲]. درهم‌تنیدگی فناوری‌های نوین؛ به‌ویژه با ظهور هوش مصنوعی مولد، با نقش‌های حوزه سردبیری، موضوع تمنا و تضاد (مقاومت) در پذیرش و به‌کارگیری فناوری را به چالش قابل‌اعتنا تبدیل کرده است. باوجود تأثیر قابل‌توجه هوش مصنوعی بر نشریات علمی، پیچیدگی فنی و ماهیت غیرشفاف عملکرد آنها سبب شده است که بسیاری از دست‌اندرکاران نشر علمی درک روشنی از نحوه کارکرد و کاربرست این فناوری‌ها نداشته باشند [۳]. این فناوری با ارائه قابلیت‌هایی چون پردازش داده‌ها، خودکارسازی وظایف تکراری و کمک به تحلیل‌های پیچیده، فرصتی بی‌سابقه برای تسریع و تعمیق اکتشافات علمی فراهم کرده است. با این حال، به‌کارگیری آن نگارش مقالات علمی را با چالش‌های اخلاقی، روش‌شناختی و حقوقی همراه ساخته است [۴]. بنابراین حفظ کیفیت محتوا همراه با رعایت اصول اخلاقی در پایداری حیات علمی نشریه نقش کلیدی دارد.

دسترسی گسترده به اینترنت این امکان را فراهم کرده است که افراد به‌صورت رایگان از ابزارهای مبتنی بر هوش مصنوعی استفاده کنند. این ابزارها قادرند در زمانی کوتاه و با کارایی بالا، برای پرسش‌های مشخص کاربران پاسخ‌های متنی مناسب و منسجم تولید کنند [۵]. با این حال، استفاده نادرست از این ابزارها می‌تواند به اعتبار و سلامت فرایند تولید و انتشار دانش علمی آسیب برساند؛ چنان‌که شواهد و نمونه‌هایی از این مسئله در سال‌های اخیر مشاهده شده است. به‌عنوان نمونه، حتی در برخی مقالات منتشرشده، نام ChatGPT در فهرست نویسندگان همکار قرار گرفته است. در استفاده از ChatGPT ملاحظات اخلاقی از جمله حریم خصوصی و امنیت داده‌ها، مالکیت معنوی و تألیف، سوءاستفاده غیرقانونی، شفافیت و توضیح‌پذیری، اطلاعات نادرست، سوگیری‌ها، تعاملات انسان و ماشین و مسئولیت و پاسخگویی مطرح می‌شود. استفاده کنترل نشده از آن می‌تواند مشکلاتی ایجاد کند و محققان در تلاش هستند تا دقت و قابلیت اطمینان آن را بهبود بخشند. نظر ناشران بین‌المللی نیز این است که این ابزار نمی‌تواند به‌عنوان یک نویسنده در مقالات علمی باشد و فقط می‌توان از آن در بهبود نوشتار و خلاصه‌سازی استفاده نمود [۶].

از دیگر چالش‌ها تولید ارجاعات و منابع ساختگی توسط هوش مصنوعی است؛ به‌گونه‌ای که گاه به آثاری استناد می‌کنند که اساساً وجود ندارند. همچنین محتوای تولیدشده توسط این ابزارها ممکن است همیشه دقیق، به‌روز یا قابل‌اعتماد نباشد و در برخی موارد اطلاعات نادرست یا قدیمی را در اختیار کاربران قرار دهد [۷].

در پیوند با نقش‌های حوزه سردبیری، ارائه راهکارهای منطقی افزایش استناد و رؤیت‌پذیری مقالات نشریه است. استنادها از دیرباز یکی از مهم‌ترین روش‌ها برای سنجش تأثیر نشریات و مقالات علمی بوده‌اند و شاخص‌هایی مانند اثرگذاری نشریه^۱ را شکل داده‌اند. در این رابطه تصمیمات اولیه سردبیری در انتخاب مقاله، برای ورود به فرایند داوری تعیین‌کننده است. از طرفی میزان دسترسی و استنادها نیز با یکدیگر مرتبط هستند. این روند به‌عنوان یک چرخه مثبت در تقویت اعتبار نشریه و گسترش بیشتر مخاطبان آن مؤثر است. سؤال پیش‌روی حوزه سردبیری این است که چگونه استناد افزایش یابد. نکات کلیدی در این رابطه شامل دسترسی آزاد،

^۱ Journal Influence Index (JII), <https://jcr.isc.ac/main.aspx>

زبان‌های مختلف است که برای انتقال دانش به مخاطبان در سطح وسیع‌تر پیشنهاد شده‌اند [۱۲]. نکته حایز اهمیت توانایی ترویج علم در سطح جامعه است. استفاده از خلاصه‌های عامه‌فهم از مقالات می‌تواند به دیده‌شدن بیشتر، افزایش تأثیر و شفافیت پژوهش‌های علمی کمک کند و ارتباط مؤثرتری میان پژوهشگران و مخاطبان مختلف، از جمله عموم مردم و سیاست‌گذاران ایجاد نماید. امروزه ابزارهای هوش مصنوعی امکان تولید این نوع خلاصه‌ها را فراهم کرده‌اند؛ اما لازم است دقت و صحت محتوای تولیدشده پیش از استفاده بررسی و مدیریت شود و پژوهش‌های آینده بر ارزیابی کیفیت این متون و نقش همکاری انسان و هوش مصنوعی در تولید آن‌ها تمرکز کنند [۱۳].

۳-۱. فرصت‌ها و چالش‌های فرایندی هوش مصنوعی

کاربرد هوش مصنوعی در نشر علمی، هم به‌عنوان ابزاری برای بهبود کارایی و هم به‌عنوان منشأ چالش‌های اخلاقی جدید مورد بحث قرار گرفته است. طبق یافته‌های صدیق و همکاران (۲۰۲۵)، استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی در مراحل اولیه پردازش مقالات، از جمله بررسی سرقت علمی و ویرایش زبانی، به طور معناداری زمان رسیدگی به نسخه‌های خطی را کاهش داده است [۱۴]. با این حال، فرانگو و همکاران (۲۰۲۵) هشدار می‌دهند که استفاده زیاد از مدل‌های مولد می‌تواند منجر به انتشار داده‌های نادرست شود که تشخیص آن‌ها برای داوران انسانی دشوار است [۱۵]. همچنین شکاف‌های موجود در سیاست‌گذاری‌های کلان و نبود چارچوب‌های اخلاقی هماهنگ میان ناشران بزرگ، منجر به نوعی بلا تکلیفی در مورد مسئولیت‌پذیری خروجی‌های هوش مصنوعی شده است [۱۶]. در نتیجه، تدوین اصول مسئولانه برای به‌حداقل‌رساندن پیامدهای منفی و ناخواسته هوش مصنوعی ضروری است که در سال‌های اخیر به یکی از محورهای اصلی بحث و گفت‌وگو تبدیل شده است [۱۷]. انتظار می‌رود برآیند مباحث منجر به تدوین چارچوبی برای به‌کارگیری معقولانه هوش مصنوعی شود تا این تنظیم‌گری استفاده از این فناوری را برای تمامی افرادی که از آن تأثیر می‌پذیرند، منصفانه، عادلانه، اخلاقی و به‌طور کلی سودمند کند.

استفاده مؤثر از مقالات مروری، انتشار موضوعات داغ و پرطرفدار، حفظ روند انتشار سریع و به‌موقع، معرفی نشریه در کنفرانس‌ها، ارتباط‌سازی در رویدادهای علمی، حضور در شبکه‌های اجتماعی، همکاری با رسانه‌ها برای برجسته کردن مقالات مهم و جذاب و ملاحظات اخلاقی می‌باشد [۸].

باتوجه به موارد مشاهده شده سیاست‌گذاری آگاهانه و آینده‌نگر در خصوص استفاده عاقلانه از هوش مصنوعی در زیست‌بوم پژوهش از اهمیت برخوردار است. بر این اساس، مسئله اصلی، شناخت ناکافی از چالش‌های مدیریتی، راهکارهای مؤثر و نگرش سردبیران نسبت به تحولات نوین نشر علمی، به‌ویژه فناوری‌های دیجیتال است. این خلأ دانشی، تدوین راهبردهای کارآمد برای ارتقای کیفیت، پایداری و رؤیت‌پذیری نشریات علمی را محدود می‌کند. از این رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر دیدگاه‌ها و تجربیات سردبیران و مدیران نشریات، به تبیین این چالش‌ها و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود می‌پردازد.

۱-۱. چالش‌های نوین در مدیریت تحریریه

ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که سردبیران و کادر اجرایی نشریات با مجموعه‌ای از فشارهای عملیاتی و ساختاری روبه‌رو هستند که سرعت فرایند اصلاحات را کاهش می‌دهد. رو (۲۰۲۵) معتقد است افزایش بی‌رویه حجم مقالات ارسالی، فشار مضاعفی بر نظام داوری وارد کرده و منجر به پدیده‌ای تحت عنوان «خستگی داوران» شده است [۹]. این موضوع نه تنها فرایند تصمیم‌گیری را طولانی می‌کند؛ بلکه می‌تواند تأثیرات نامطلوبی بر کیفیت و همچنین به‌هنگام بودن فرایندهای ارزیابی و بررسی مقالات داشته باشد [۱۰]. علاوه بر چالش‌های عملیاتی، گالین و همکاران (۲۰۱۹) به تهدیدهای جدید در زمینه اصالت علمی اشاره کرده‌اند. ظهور «کارخانه‌های مقاله‌سازی»^۲ و روش‌های نوین دست‌کاری تصاویر و داده‌ها، فرایند غربالگری مقالات را پیچیده‌تر از گذشته کرده است [۱۱].

۲-۱. راهکارهای ارتقای رؤیت‌پذیری

راهکارهای جدید افزایش پدیداری پژوهش‌ها شامل تولید خلاصه‌های بصری، پادکست‌های علمی و ترجمه‌های خودکار به

¹ Reviewer Fatigue

² Paper Mills

۴-۱. جایگاه نظارت انسانی و هوش مصنوعی

مطالعات در مورد نگرش سردبیران نشان‌دهنده نوعی «خوش‌بینی محتاطانه» است. لاند و همکاران (۲۰۲۴) در تحلیل خود بیان می‌کنند که اکثر سردبیران از ابزارهای هوش مصنوعی برای تسهیل امور روزمره استقبال می‌کنند؛ اما بر این باورند که قضاوت نهایی و ارزیابی مطالعات کیفی باید کماکان در اختیار انسان باشد [۱۸]. ضرورت آموزش مستمر هیئت‌تحریریه و تدوین پروتکل‌های شفاف برای افزایش استفاده از هوش مصنوعی، از جمله پیشنهادهای کلیدی در پژوهش‌های اخیر برای گذار موفق به عصر دیجیتال است. حضور هوش مصنوعی در نگارش مقاله علمی در بخش‌های مختلف مشاهده می‌شود. یکی از پرکاربردترین نقش‌ها در داوری است که به‌عنوان یکی از نقاط کنترل و گزینش اصلی در نشر علمی است [۱۹]. گرایش روزافزون داوران به استفاده از هوش مصنوعی، کمتر از سر کنجکاوی یا علاقه به فناوری‌های جدید است؛ بلکه بیشتر ریشه در فشارهای ساختاری دیرپایی از جمله زمان کوتاه داوری از سوی سردبیری، فرصت اندک داور به علت مشغله زیاد برای مطالعه و ارزیابی دقیق مقالات و اتکای گسترده نظام نشر علمی به داوری داوطلبانه و بدون دستمزد دارد که سال‌هاست بر فرایند داوری حاکم است [۲۰]. در مجموع، همه دیدگاه‌ها به مسئله نظارت و تنظیم‌گری توجه دارد و سردبیران نشریات معتبر نیز بر این موضوع تأکید دارند.

۲- روش‌شناسی

پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با هدفی کاربردی انجام شده است. روش پژوهش از نوع پیمایشی و مبتنی بر گردآوری داده‌های کمی است.

جامعه آماری شامل سردبیران، مدیران مسئول، اعضای هیئت تحریریه، داوران و پژوهشگران فعال در حوزه نشر علمی است که در نشریات علمی معتبر کشور فعالیت دارند. نمونه‌گیری به روش در دسترس انجام شد. در این راستا، پرسش‌نامه ساختاریافته بر اساس اهداف پژوهش و مرور پیشینه میان ۱۱۰ نفر از افراد واجد شرایط توزیع شد که از این میان، ۶۰ نفر به طور کامل پرسش‌نامه را تکمیل کردند که مبنای تحلیل قرار گرفت.

کلیه گویه‌ها بر اساس مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای تنظیم و به‌صورت ۱ تا ۵ کدگذاری شدند. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد.

۳- یافته‌ها

۳-۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

به‌منظور توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان، سه متغیر اصلی نقش سازمانی در نشریه، سابقه فعالیت در حوزه نشر علمی و حوزه موضوعی نشریه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحلیل توصیفی این متغیرها نشان داد نیمی از پاسخ‌دهندگان (۵۰ درصد) را سردبیران تشکیل می‌دهند. پس از آن، مدیران مسئول و اعضای هیئت تحریریه ۲۰ درصد (۱۲ نفر) و سایر نقش‌ها از جمله داوران و ... با ۳۰ درصد (۱۸ نفر) قرار دارند.

بخش عمده‌ای از پاسخ‌دهندگان از تجربه حرفه‌ای بالایی در حوزه نشر علمی برخوردارند. به‌طوری که ۶۲ درصد (۳۷ نفر) دارای بیش از ۱۰ سال سابقه فعالیت هستند. همچنین، ۲۰ درصد (۱۲ نفر) بین ۵ تا ۱۰ سال و ۱۵ درصد (۹ نفر) بین ۳ تا ۵ سال سابقه فعالیت دارند. تنها ۳ درصد (۲ نفر) کمتر از سه سال تجربه در این حوزه داشته‌اند.

لازم به توضیح است پاسخ‌دهندگان از حوزه‌های موضوعی متنوعی در نشر علمی حضور داشته‌اند. بیشترین سهم مربوط به حوزه علوم انسانی با ۳۱ درصد (۱۹ نفر) است. پس از آن، حوزه‌های فنی و مهندسی با ۲۰ درصد (۱۲ نفر)، علوم پایه و کشاورزی و منابع طبیعی هر یک با ۱۷ درصد (مجموع ۲۰ نفر) قرار دارند. همچنین، حوزه‌های میان‌رشته‌ای (۸ درصد)، علوم پزشکی (۵ درصد) و دامپزشکی (۲ درصد) نیز در ترکیب نمونه دیده می‌شوند.

در مجموع، ساختار جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش حاکی از غلبه افراد دارای نقش‌های مدیریتی، به‌ویژه سردبیران و همچنین برخورداری از سابقه حرفه‌ای طولانی در حوزه نشر علمی است. افزون بر این، تنوع حوزه‌های موضوعی نشریات نشان‌دهنده پوشش طیف گسترده‌ای از زمینه‌های علمی است. این ویژگی‌ها بیانگر آن است که داده‌های پژوهش از اعتبار تخصصی و تجربی مناسبی برخوردار بوده و می‌تواند مبنای قابل اتکایی برای تحلیل‌های بعدی فراهم آورد.

۳-۲. پایداری نشریات علمی

برای ارزیابی مهم‌ترین موانع پایداری نشریات علمی، از طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای استفاده شد (جدول ۱).

جدول ۱: نگرش پاسخ‌دهندگان به پایداری نشریات علمی ایران

چالش‌های پایداری	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
مالی	۲۳	۲۰	۱۳	۴	۰	۴/۰۳
کیفیت محتوا	۱۷	۳۱	۷	۵	۰	۴/۰۰
نیروی انسانی	۱۸	۲۵	۱۳	۴	۰	۳/۹۵
زیرساخت فنی	۱۷	۲۴	۱۳	۶	۰	۳/۸۷
سیاست‌گذاری	۱۴	۲۸	۱۳	۵	۰	۳/۸۵

۴-۳. کاربرد هوش مصنوعی در نشر علمی

برای بررسی نگرانی‌های پاسخ‌دهندگان نسبت به کاربرد هوش مصنوعی در نشر علمی، پنج محور اصلی ارائه شد (جدول ۳).

جدول ۳: نگرش پاسخ‌دهندگان به کاربرد هوش مصنوعی در نشریات علمی ایران

حوزه نگرانی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
سرقت علمی	۱۹	۱۸	۱۸	۴	۱	۳/۸۳
عدم مهارت کاربران	۱۹	۱۳	۲۳	۵	۰	۳/۷۷
افت کیفیت علمی	۲۰	۱۲	۱۸	۹	۱	۳/۶۸
نبود چارچوب حقوقی	۱۵	۱۱	۳۱	۱	۲	۳/۶۰
اخلاق نشر	۱۴	۱۵	۲۲	۷	۲	۳/۵۳

تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که نگرانی‌های پاسخ‌دهندگان عمدتاً حول پیامدهای عملی و اخلاقی کاربرد هوش مصنوعی در نشر علمی، به‌ویژه خطر سرقت علمی، کاهش کیفیت علمی، نبود ضوابط روشن و ضعف مهارتی کاربران متمرکز است. براین‌اساس، تدوین دستورالعمل‌های شفاف، آموزش سردبیران، داوران و نویسندگان و تقویت مهارت‌های تشخیص و مدیریت محتوای تولیدشده با هوش مصنوعی می‌تواند به استفاده ایمن‌تر و مؤثرتر از این فناوری در نشر علمی کمک کند.

۵-۳. احتمال ایفای نقش‌های نوین سردبیران

برای بررسی چشم‌انداز نقش‌های نوین سردبیران، پاسخ‌دهندگان احتمال ایفای نقش‌های نوین سردبیران را ارزیابی کردند (جدول ۴).

جدول ۴: نگرش پاسخ‌دهندگان به احتمال ایفای نقش‌های نوین سردبیران نشریات علمی ایران

نقش آینده سردبیران	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
سیاست‌گذار علمی	۱۳	۲۸	۱۷	۱	۱	۳/۸۵
ناظر اخلاقی	۱۱	۲۶	۱۹	۳	۱	۳/۷۲
پایشگر هوش مصنوعی	۱۸	۱۶	۱۹	۵	۲	۳/۷۲
تسهیل‌گر شبکه علمی	۱۳	۲۲	۲۰	۴	۱	۳/۷۰
مدیر فناوری	۸	۲۰	۲۱	۸	۳	۳/۳۷

یافته‌ها نشان داد تمامی چالش‌های پایداری نشریات علمی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان در سطحی بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. بیشترین میانگین مربوط به چالش مالی بود؛ در مقابل، سیاست‌گذاری باوجود میانگین بالاتر از حد متوسط، کمترین مقدار میانگین را در میان چالش‌ها را به خود اختصاص داده است.

۳-۳. مؤثرترین راهکارهای افزایش استناد و رؤیت‌پذیری

در شناسایی راهکارهای مؤثر در ارتقای استناد و رؤیت‌پذیری نشریات علمی، پاسخ‌دهندگان شدت تأثیر هر گزینه را ارزیابی کردند (جدول ۲).

جدول ۲: نگرش پاسخ‌دهندگان به مؤثرترین راهکارهای افزایش استناد و رؤیت‌پذیری نشریات علمی ایران

راهکار	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
نمایه‌سازی هدفمند	۲۹	۲۴	۷	۰	۰	۴/۳۷
بین‌المللی‌سازی تحریریه	۲۳	۲۶	۹	۱	۱	۴/۱۵
بازاریابی علمی و رسانه‌ای	۱۶	۳۸	۵	۱	۰	۴/۱۵
بهبود کیفیت داوری	۱۹	۳۱	۹	۰	۱	۴/۱۲
سیاست‌های دسترسی آزاد	۲۰	۲۲	۱۶	۱	۱	۳/۹۸

این یافته اهمیت داده‌محوری، دسترسی سریع پژوهشگران به مقالات و نقش نمایه‌سازی در بهبود شاخص‌های استنادی را نشان می‌دهد. پس از آن بین‌المللی‌سازی تحریریه می‌تواند به افزایش اعتبار علمی نشریه و گسترش دامنه مخاطبان بین‌المللی کمک کند و بازاریابی علمی و رسانه‌ای با افزایش تعامل با مخاطبان، نقش مهمی در ارتقای رؤیت‌پذیری علمی ایفا می‌کند.

افزایش استناد و رؤیت‌پذیری نشریات علمی نیازمند مجموعه‌ای از اقدامات مکمل شامل نمایه‌سازی هدفمند، تقویت ارتباطات علمی، ارتقای کیفیت داوری و توسعه دسترسی آزاد است. بر اساس آمار منتشرشده توسط مؤسسه استنادی و پایش علم‌وفناوری جهان اسلام (ISC)، در سال ۲۰۲۴ تعداد ۴۵۷ نشریه ایرانی در پایگاه استنادی اسکوپوس نمایه شده‌اند. این حضور بین‌المللی می‌تواند با افزایش رؤیت‌پذیری تولیدات علمی، تسهیل دسترسی جامعه علمی جهانی به یافته‌های پژوهشی و فراهم کردن امکان سنجش اثرگذاری علمی از طریق شاخص‌های استنادی، به ارتقای جایگاه علمی کشور کمک کند [۲۱]. با انتشار نتایج پژوهش در نشریات نمایه‌شده، احتمال دیده‌شدن و شناخته‌شدن آثار بیشتر می‌شود و اعتبار علمی آن نیز افزایش می‌یابد. به‌طورکلی، نشریات نمایه‌شده به دلیل رعایت استانداردهای علمی و فرایندهای ارزیابی دقیق‌تر، از کیفیت علمی بالاتری نسبت به نشریات غیرنمایه‌شده برخوردار هستند [۲۲].

تحقق هدف رویت‌پذیری نیازمند سردبیران حرفه‌ای و آشنا با فناوری‌های نوین است که بتوانند از ابزارهای جدید برای انتشار محتوا در قالب‌های متنوع بهره بگیرند و دسترسی، تبادل و اشتراک‌گذاری اطلاعات را آسان‌تر کنند. انتشار مقاله به‌صورت دسترسی آزاد نیز یکی از روش‌های مؤثر برای افزایش میزان دیده‌شدن و تعداد استنادها به آن است، زیرا امکان دسترسی آزاد و فوری به نتایج پژوهش را برای همه فراهم می‌کند [۲۳]. از طرفی بازاریابی محتوا نیز نگاه سنتی به نشریات علمی را متحول کرده است. امروزه یک نشریه علمی تنها وظیفه انتشار مقالات را برعهده ندارد؛ بلکه تلاش می‌کند پژوهش‌های منتشرشده را به شکلی مؤثر به دست مخاطبان بیشتری برساند، توجه جامعه علمی را جلب کند و زمینه دیده‌شدن و تأثیرگذاری بیشتر آن‌ها را فراهم آورد [۲۴]. پاسخ‌دهندگان بازاریابی علمی را در رؤیت‌پذیری محتوا و افزایش استناد تعیین‌کننده می‌دانند (جدول‌های ۲ و ۵). در حوزه نشر علمی، این اقدامات می‌تواند شامل مطالعه مقالات، به‌اشتراک‌گذاری یافته‌های پژوهشی، استناد به آثار علمی و تعامل بیشتر با محتوای منتشرشده باشد. اعضای هیئت تحریریه نقش مهمی در هدایت سیاست‌های علمی و جهت‌دهی به پژوهش‌های یک حوزه تخصصی دارند. هم‌زمان با شتاب جهانی‌شدن علم و گسترش همکاری‌های بین‌المللی، ضرورت بین‌المللی‌سازی نشریات علمی، به‌ویژه در ترکیب هیئت

نتایج نشان داد که نقش سیاست‌گذار علمی، بیشترین احتمال را از دیدگاه پاسخ‌دهندگان دارد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که سردبیران در آینده، افزون بر وظایف سنتی، باید نقش فعال‌تری در سیاست‌گذاری علمی، نظارت اخلاقی و مدیریت پیامدهای فناوری‌های نوین، به‌ویژه هوش مصنوعی، ایفا کنند.

۴- بحث و نتیجه‌گیری

دست‌اندرکاران نشریات علمی اولویت‌های خود را در مرتبه اول متوجه راهکارهای مؤثر در افزایش استناد و رؤیت‌پذیری می‌دانند بعد از آن پایداری نشریه جایگاه دوم را دارد. نقش نوین سردبیر و کاربرد هوش مصنوعی در جای‌گشت‌های متفاوت قرار دارند (جدول ۵).

جدول ۵: رتبه میانگین نگرش دست‌اندرکاران نشریات علمی ایران به چالش‌ها

رتبه	میانگین	چالش‌ها	راه کارهای هر چالش
۱	۴٫۳۷	افزایش استناد و رؤیت‌پذیری	نمایه‌سازی هدفمند
۲	۴٫۱۵	افزایش استناد و رؤیت‌پذیری	بازاریابی علمی و رسانه‌ای
۲	۴٫۱۵	افزایش استناد و رؤیت‌پذیری	بین‌المللی‌سازی تحریریه
۳	۴٫۱۲	افزایش استناد و رؤیت‌پذیری	بهبود کیفیت داوری
۴	۴٫۰۳	پایداری نشریه	مالی
۵	۴	پایداری نشریه	کیفیت محتوا
۶	۳٫۹۸	افزایش استناد و رؤیت‌پذیری	سیاست‌های دسترسی آزاد
۷	۳٫۹۵	پایداری نشریه	نیروی انسانی
۸	۳٫۸۷	پایداری نشریه	زیرساخت فنی
۹	۳٫۸۵	نقش نوین سردبیر	سیاست‌گذار علمی
۹	۳٫۸۵	پایداری نشریه	سیاست‌گذاری
۱۰	۳٫۸۳	کاربرد هوش مصنوعی	سرقت علمی
۱۱	۳٫۷۷	کاربرد هوش مصنوعی	عدم مهارت کاربران
۱۲	۳٫۷۲	نقش نوین سردبیر	پایشگر هوش مصنوعی
۱۲	۳٫۷۲	نقش نوین سردبیر	ناظر اخلاقی
۱۳	۳٫۷	نقش نوین سردبیر	تسهیل‌گر شبکه علمی
۱۴	۳٫۶۸	کاربرد هوش مصنوعی	افت کیفیت علمی
۱۵	۳٫۶	کاربرد هوش مصنوعی	نبود چارچوب حقوقی
۱۶	۳٫۵۳	کاربرد هوش مصنوعی	اخلاق نشر
۱۷	۳٫۳۷	نقش نوین سردبیر	مدیر فناوری

تحریریه، بیش از پیش احساس می‌شود. حضور اعضای برجسته از کشورهای مختلف می‌تواند به ارتقای اعتبار علمی، گسترش تعاملات بین‌المللی، جذب پژوهش‌های باکیفیت و افزایش رؤیت‌پذیری و تأثیرگذاری نشریه کمک کند. یکی از مهم‌ترین مزایای بین‌المللی‌سازی نشریات علمی این است که به ایجاد فضایی عادلانه‌تر برای انتشار و ارزیابی پژوهش‌ها کمک می‌کند [۲۵].

پایداری مالی یکی از پیش‌نیازهای اساسی موفقیت و تداوم فعالیت نشریات علمی است. برخورداری از منابع مالی پایدار این امکان را فراهم می‌کند که نشریه بتواند استانداردهای کیفی خود را حفظ کند، فرایندهای نشر و داوری را به طور مؤثر مدیریت نماید، از فناوری‌های نوین بهره بگیرد و خدمات مطلوب‌تری به نویسندگان، داوران و خوانندگان ارائه دهد [۲۶]. جدول ۵ نشان می‌دهد راهکار مالی در چالش پایداری نشریه از دغدغه‌های با اهمیت پاسخ‌دهندگان است. این پایداری نیازمند سیاست‌گذاری است. نتایج پژوهش نشان داد که پاسخ‌دهندگان تمامی ابعاد مرتبط با پایداری نشریات علمی را بالاتر از سطح متوسط ارزیابی کرده‌اند. در این میان، چالش مالی، بیشترین میانگین را به خود اختصاص داد. این یافته نشان می‌دهد که مسائل مالی و محدودیت منابع اقتصادی، مهم‌ترین دغدغه نشریات علمی در مسیر تداوم فعالیت و حفظ پایداری به شمار می‌آیند. افزایش هزینه‌های انتشار، محدودیت بودجه و وابستگی مالی نشریات به نهادهای حمایتی می‌تواند از جمله عوامل مؤثر در شکل‌گیری این وضعیت باشد. نتایج در خصوص کیفیت محتوا بیانگر آن است که حفظ کیفیت علمی مقالات، جذب پژوهش‌های معتبر و ارتقای استانداردهای علمی از مسائل مهم در مدیریت و بقای نشریات علمی محسوب می‌شود. در فضای رقابتی نشر علمی، هیئت تحریریه باید اطمینان حاصل کند که محتوای منتشرشده به‌روز، معتبر و متناسب با نیازها و علایق مخاطبان نشریه است.

از نظر پاسخ‌دهندگان توسعه و موفقیت نشریات علمی مستلزم بهره‌گیری از نیروهای انسانی متخصص و توانمند است. این افراد نه تنها مهارت‌های فنی و ارتباطی لازم را در اختیار دارند، بلکه نقش مهمی در ایجاد ارتباط مؤثر میان نویسندگان، داوران، هیئت تحریریه و مخاطبان ایفا می‌کنند. از این رو، توجه به جایگاه و توانمندسازی این نیروها یکی از عوامل کلیدی در ارتقای کیفیت و اثربخشی نشریات علمی به شمار می‌رود.

پلتفرم‌های انتشار، ماندگاری و حفظ بلندمدت مقالات پژوهشی تضمین می‌کند. زیرساخت‌های فناوری با استفاده از استانداردهای مرتبط، حفظ و ماندگاری بلندمدت نشریات را، فارغ از دگرگونی‌های فناوری، امکان‌پذیر می‌سازند. از نظر پاسخ‌دهندگان پژوهش، این مورد در پایداری نشریه اثرگذار است. انتشار یک نشریه در قالب یک پلتفرم مشترک می‌تواند به طور قابل‌توجهی به افزایش دیده‌شدن و بهبود جایگاه آن کمک کند. حضور در چنین بستری باعث می‌شود نشریه نه تنها به‌سادگی به‌عنوان یک «نشریه علمی» شناخته شود؛ بلکه از بازدیدها و گشت‌وگذارهای ایجادشده توسط سایر نشریات موجود در همان پلتفرم نیز بهره‌مند گردد. در عمل، بسیاری از کاربران هنگام مرور یک پلتفرم، از یک نشریه به نشریه‌ای دیگر هدایت می‌شوند که مزیتی برای کسب استناد است. سیاست‌گذاری علمی از اصول راهبردی در نشریات محسوب می‌شود. دستورالعمل‌ها که بخش مهم سیاست‌گذاری است برای کمک به نویسنده و ویراستار، تدوین شده‌اند. نویسندگانی که با دقت به این دستورالعمل‌ها توجه می‌کنند، ضمن تأمین رضایت سردبیر، شانس پذیرش مقاله افزایش می‌یابد. دستورالعمل‌ها بر اهمیت درست‌کاری و امانت‌داری علمی، و دسترس‌پذیری تأکید دارند [۲۷]. از نظر پاسخ‌دهندگان سیاست‌گذاری علمی در نقش نوین سردبیر جایگاه نخست دارد (جدول ۵).

در خصوص نگرانی‌های مربوط به کاربرد هوش مصنوعی در نشر علمی، بیشترین نگرانی مربوط به سرقت علمی بود. عدم مهارت کاربران، افت کیفیت علمی، نبود چارچوب حقوقی و اخلاق نشر به ترتیب در جایگاه بعدی قرار دارند. این نتایج نشان می‌دهد که نگرانی پاسخ‌دهندگان در استفاده از هوش مصنوعی متوجه درست‌کاری و امانت‌داری علمی است. از این رو، تدوین چارچوب‌های حقوقی و اخلاقی، آموزش کاربران و ارتقای توانمندی سردبیران، داوران و نویسندگان در استفاده مسئولانه از فناوری‌های نوین در سیاست‌گذاری ضروری است. یافته‌های مربوط به نقش‌های آینده سردبیران نیز نشان داد که نقش ناظر اخلاق، پایشگر هوش مصنوعی، و تسهیل‌گر شبکه علمی مورد توجه است (جدول ۵).

در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که پایداری و اثرگذاری نشریات علمی در گرو رویکردی یکپارچه است؛ رویکردی که هم‌زمان به تأمین منابع مالی، ارتقای کیفیت محتوا، توسعه زیرساخت‌های فناوری، توانمندسازی نیروی انسانی، افزایش

[۶]. منتظری، حسام؛ غفاری، احمدرضا و موسوی موحدی، علی اکبر. (۱۴۰۲). کاربردهای چت جی پی تی در تحقیقات علمی و ملاحظات اخلاقی استفاده از آن. نشاء علم. ۱۳(۲)، ۱۴۸-۱۵۶.

[7]. Flanagan, A., Bibbins-Domingo, K., Berkwits, M., & Christiansen, S. L. (2023). Nonhuman "authors" and implications for the integrity of scientific publication and medical knowledge. *JAMA*, 329(8), 637–639. <https://doi.org/10.1001/jama.2023.1344>

[8]. Wahyudi, M. N. A., Saputro, I. N., Ula, A. N., & Widodo, C. (2025). Key trends, challenges, and opportunities in scientific journal management between 2013 and 2023: A systematic review. *Science Editing*, 12(1), 12–19. <https://doi.org/10.6087/kcse.359>

[9]. Rowe, M. (2025, January). Publishing with purpose: Using AI to enhance scientific discourse. https://doi.org/10.31219/osf.io/d7hwhf_v1

[10]. Phuljhele, S. (2024). Reviewer fatigue is real. *Indian Journal of Ophthalmology*, 72(Suppl. 5), S719–S720.

https://doi.org/10.4103/IJO.IJO_2465_24

[11]. Galian, C. V. A., de Pietri, E., & Prieto, R. G. (2019). As transformações nos modos de edição, publicação e avaliação de periódicos científicos: Impactos para a gestão dos processos editoriais. *Educação e Pesquisa*, 45. <https://doi.org/10.1590/S1517-970220194501001>

[12]. Bradić-Martinović, A. (2025). Generative AI in scientific publishing – Opportunities and challenges. Conference Proceedings. <https://doi.org/10.31410/ai.smart.2025.135>

[13]. Schmitz, B. (2023). Improving accessibility of scientific research by artificial intelligence: An example for lay abstract generation. *Digital Health*, 9, 20552076231186245.

<https://doi.org/10.1177/20552076231186245>

[14]. Siddique, M. K. B., Rahim, S. A., Rahman, M. M., Lasker, S. P., & Rahim, M. M. U. R. (2025). Artificial intelligence in journal editing: Expanding horizons for scholarly publications: A mixed method study. *Health Sciences Quarterly*, 5(2), 109–119. <https://doi.org/10.26900/hsq.2674>

[15]. Frangou, S., Volpe, U., & Fiorillo, A. (2025). AI in scientific writing and publishing: A call for critical engagement. *European Psychiatry*, 1–9. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2025.10061>

[16]. Atkinson, S. (2025, July). Navigating the AI frontiers in academic publishing. *Journal of Open, Flexible and Distance Learning*, 29(1), 1–11. <https://doi.org/10.61468/jofdl.v29i1.733>

[17]. Mökander, J., & Floridi, L. (2021). Ethics-based auditing to develop trustworthy AI. *Minds and Machines*, 31(2), 323–327. <https://doi.org/10.1007/s11023-021-09557-8>

رؤیت‌پذیری علمی و مدیریت مسئولانه فناوری‌های نوین توجه داشته باشد. براین اساس، نشریات علمی برای حفظ جایگاه و افزایش تأثیرگذاری خود در محیط متحول نشر علمی، نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی، سیاست‌گذاری روشن و سرمایه‌گذاری در مهارت‌های حرفه‌ای، اخلاقی و فناورانه هستند.

۵- پیشنهادهای کاربردی

- تدوین دستورالعمل شفاف برای استفاده مسئولانه از هوش مصنوعی در نگارش، داوری و ویرایش مقالات.
- تقویت نمایه‌سازی هدفمند، استانداردسازی فراداده‌ها و بهبود دسترسی‌پذیری مقالات برای افزایش رؤیت‌پذیری و استناد.
- آموزش تخصصی سردبیران، داوران و اعضای هیئت تحریریه در زمینه اخلاق نشر، فناوری و مدیریت داوری.

این مقاله و یا بخشی از آن قبلاً به چاپ نرسیده است و توسط ماشین و هوش مصنوعی نگارش نشده است.

Reference

منابع

- [1]. Lira, R. P. C., Rocha, E. M., Kara-Junior, N., Costa, D. C., Procianny, F., Paula, J. S., Gracitelli, C. P. B., Prata, T. D. S., Regatieri, C. V., Bicas Neto, L., & Alves, M. (2023). Editorial: Challenges and advantages of being a scientific journal editor in the era of ChatGPT. *Arquivos Brasileiros De Oftalmologia*, 86(3), 5–7. <https://doi.org/10.5935/0004-2749.2023-1003>
- [2]. Yoo, J. H. (2025). Defining the boundaries of AI use in scientific writing: A comparative review of editorial policies. *Journal of Korean Medical Science*, 40(23), e187. <https://doi.org/10.3346/jkms.2025.40.e187>
- [3]. Jones, B., Jones, R., & Luger, E. (2022). AI 'everywhere and nowhere': Addressing the AI intelligibility problem in public service journalism. *Digital Journalism*, 10(10), 1731–1755. <https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2145328>
- [۴]. صبوری، علی اکبر. (۱۴۰۵). فرصت‌ها و چالش‌های استفاده از هوش مصنوعی در نوشتن مقالات علمی. نشاء علم. ۱۳(۲)، ۱۴۸-۱۵۶.
- [5]. Rosenberg, A., Walker, J., Griffiths, S., & Jenkins, R. (2023). Plain language summaries: Enabling increased diversity, equity, inclusion and accessibility in scholarly publishing. *Learned Publishing*, 36(1), 109–118. <https://doi.org/10.1002/leap.1524>

اطلاعات: ۳۲(۱): ۷۳-۵۱
doi: 10.35050/JIPM010.2016.019

- [23] Majhi, S., Sahu, L., & Behera, K. (2023). Practices for enhancing research visibility, citations and impact: Review of literature. *Aslib Journal of Information Management*, 75(6), 1280–1305. <https://doi.org/10.1108/AJIM-11-2023-532>
- [24] Pulizzi, J. (2012). The rise of storytelling as the new marketing. *Publishing Research Quarterly*, 28, 116–123. <https://doi.org/10.1007/s12109-012-9264-5>
- [25] Smith, M. J., Weinberger, C., Bruna, E. M., & Allesina, S. (2014). The scientific impact of nations: Journal placement and citation performance. *PLoS ONE*, 9(10), e109195. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0109195>
- [26] Zarif, A. (2023). The economics of scientific publishing. *The Yale Journal of Biology and Medicine*, 96(2), 267–273. <https://doi.org/10.59249/OMSP9618>
- [27] Committee on Publication Ethics, Directory of Open Access Journals, Open Access Scholarly Publishing Association, & World Association of Medical Editors. (2022). Principles of transparency and best practice in scholarly publishing. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12>

- [18]. Lund, B., Lamba, M., & Oh, S. (2024, June). The impact of AI on academic research and publishing. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2406.06009>
- [19]. Chauhan, C., & Currie, G. (2024). The impact of generative artificial intelligence on the external review of scientific manuscripts and editorial peer review processes. *The American Journal of Pathology*, 194(10), 1802–1806. <https://doi.org/10.1016/j.ajpath.2024.08.002>
- [20]. Mrowinski, M. J., Fronczak, P., Fronczak, A., Ausloos, M., & Nedic, O. (2017). Artificial intelligence in peer review: How can evolutionary computation support journal editors? *PLoS ONE*, 12(9), e0184711. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0184711>
- [۲۱]. مؤسسه استنادی و پایش علم و فناوری جهان اسلام. (۱۴۰۳). آمار نشریات ایرانی نمایه‌شده در پایگاه بین‌المللی اسکوپوس <https://isc.ac/fa/grid/146/>
- [۲۲] عرفان منش، محمدامین و نوجوان، فرشته. (۱۳۹۵). میزان رؤیت و جایگاه بین‌المللی مجله‌های ایرانی نمایه‌شده در پایگاه گزارش استنادی نشریات پژوهشنامه پردازش و مدیریت